

12. Там же. – Ф.1115. – Оп.1. – Спр.26. – Арк.24.
13. Там же. – Ф.2582. – Оп.1. – Спр.113. – Арк.62; Оп.2. – Спр.35. – Арк.32.
14. Там же. – Ф.166. – Оп.1. – Спр.626. – Арк.11; Спр.938. – Арк.47.
15. Там же. – Спр.951. – Арк.39; Оп.2. – Спр.617. – Арк.7.
16. Там же. – Спр.947. – Арк.62; Оп.2. – Спр.621. – Арк.1-2.
17. Там же. – Спр.260. – Арк.29; Спр.617. – Арк.4-5.

Резюме

В статье рассматривается деятельность правительств Украины (УНР, Гетманата, Директории, УССР) в области народного образования национальных меньшинств на протяжении 1917–1920 гг. Рассказывается о развитии сети образовательных учреждений еврейского, польского и немецкого меньшинства.

УДК 94(477)“1917-1920”:342.228

Ю.В.Телячий, В.М.Ільїнський

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ГЕРБА УНР В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У даному дослідженні розкриваються маловідомі події, що супроводжували процес створення державного герба УНР в часи української національно-демократичної революції (1917–1920 рр.).

Ідеологічним, соціально-психологічним образом, що обрамляє державні акти, своєрідним політичним портретом, саморекламою, котра супроводжує державну цілісність є державний імідж, який, разом із іншими складовими, включає в себе (в плані символічно-ритуальної форми функціонування держави) національну символіку – герб, гімн, прапор¹. Особливу функцію виконує державний герб², який, представляючи зовнішню форму політичного, культурного відображення, відіграє важливу роль у функціонуванні держави. Історія гербів України на різних етапах вітчизняного державотворення є досить цікавою, маловідомою, до кінця не дослідженою.

Затвердження Верховною Радою України 19 лютого 1992 р. малого герба України, зафіксованого в Конституції України³ (1996 р.), тривала відсутність великого герба держави на сучасному етапі засвідчують не лише наявність певної політичної конфронтації на законодавчому рівні, а й від-

сутність належного рівня знань у галузі геральдики серед різних категорій суспільства.

Основою малого герба України є тризуб, використання якого підтверджується за часів Київської Русі. Старожитності дають нам знаки тризуба на монетах князів Володимира, Святополка, Ярослава, на цеглинах Десятинної церкви в м.Києві. В наступні історичні періоди на українських землях існувала різноманітна символіка, спектр якої був досить широким (тризуб спочатку модифікується у двозубець, а згодом і зовсім майже витісняється з геральдичного вжитку). Активне застосування тризуба в статусі національної символіки відбулося майже через тисячоліття – в часи національно-культурного відродження 1917–1920 рр. Передумови, причини відновлення тризуба, створення нової державної символіки на різних етапах Української революції (1917–1920 рр.) є недостатньо вивченими, що спонукає до наукового дослідження геральдичних аспектів у загальному контексті культурного розвитку.

Вітчизняна історіографія представлена значним масивом праць, присвячених історії геральдики. Але й до сьогодні залишаються маловідомими події, що супроводжували створення державного герба в часи Української революції (1917–1920 рр.)⁴⁻²¹.

Означений процес тривав упродовж Центральної Ради (березень 1917–грудень 1918 рр.), гетьманату П.Скоропадського (квітень–грудень 1918 р.), Директорії УНР (грудень 1918 – листопад 1920 рр.). Розгорнувшись з початком Української революції (1917 р.), логічного завершення він так і не одержав. Цьому перешкодила поразка українського державотворення в листопаді 1920 р. Наявна джерельно-історична база, певною мірою, дає можливість реконструювати досить непростий хід цієї роботи. Для відновлення історичної справедливості необхідно з'ясувати: хто виступав ініціатором геральдичної реформи, які висувалися варіанти гербів, кому належить їх авторство, які обставини бралися до уваги під час розробки ескізів, яке місце займала символіка в тогочасних конституційних актах? Й, можливо, найважливіше: що можна використати з досвіду створення державного герба УНР в плані прийняття великого герба сучасної України?

Питання про запровадження української державної символіки постало відразу після утвердження Центральної Ради і визнання її Тимчасовим урядом Росії. В одній із трьох статей голови УЦР, українського історика М.С.Грушевського, опублікованих у “Народній Волі” впродовж 1917–1918 рр. зазначається: “Великі події, що проходять перед нами, витягують з собою силу різних подробиць, про котрі в звичайних часах можна було б і не журитись [...], а тепер вони стають на чергу й вимагають негайного порішення. До таких справ належать і питання про герб України”²².

Особливої актуальності проблема державного герба набула після проголошення III Універсалу. За ініціативою Генерального секретарства освіти й особисто І.М.Стешенка в листопаді 1917 р. було організовано спеціальну геральдично-прапорну комісію під керівництвом Д.В.Антоновича. До участі в ній запросили відомих істориків, мистецтвознавців, геральдистів²³. Учасники зібрання виступили з пропозицією оголошення “конкурсу в сій справі”, обговорили й заслухали інформацію про можливі варіанти герба (пропонувалися зображення архистратига Михаїла (герб м.Києва), козака з мушкетом і шаблею – відомого герба Гетьманщини та ін.). Більшість присутніх погодилася з застосуванням у якості герба давноруського тризуба.

Авторський варіант герба на розгляд громадськості запропонував голова Центральної Ради М.С.Грушевський (див. рис. 1 та 2). Він писав: “Якнайпростіше можна було б узяти за знак нової України золоті (жовті) звізди на синім тлі, по числу земель нової Української Республіки, або золоту букву У (Україна), або У.Н.Р. (Українська Народна Республіка) на синім тлі – на взірець герба французької республіки R.F. Але геральдисти кажуть, що буква в гербі – се проти правил геральдики. В такім разі, я проєктував би, як символ творчої праці в новій Україні та її цивілізаційних завдань, – золотий плуг на синім тлі, з тим щоб сей знак нової України зайняв центральне місце в державнім гербі України.

Навколо його (над ним, півкругом, чи що) можна розмістити в трьох полях державні знаки старої України: знак старої Київської держави Володимира Вел., герб Галицько-волинського королівства – їздця (див. ілюстр. іст. с.126), і герб Гетьманщини. Внизу, в двох полях, можна дати герби Києва й Львова, двох культурних центрів старої України: київський лук і львівського льва, в його старій формі – як бачимо його на щиті того ж галицько-волинського їздця.

На вершку сього гербового щита, коли б хотіли його чимось вінчати, можна б поставити одну емблему старих наших не довершених мрій – з печатки “великого князівства руського”, утвореного гадяцькою унією [...]. Се голуб з оливною галузкою, вісник національного замирення й спокою (ілюстр. іст. с.332). Оливним галузем можна б і оточити сей щит, замість якої-небудь арматури – так, як се має герб Португалії. А коли б хотіли натомість поставити якихось щитоносців, то замість яких-небудь інших фігур я б рад бачити символи трудящого народу, напр. жінку з серпом по одній стороні й робітника з мологом по другій. Взагалі хотів би в атрибутах нашого гербу бачити якнайбільш підчеркнутий культурний, творчий, об’єднуючий характер нашої нової республіки. Сі гадки дозволяю собі подати під увагу тих, хто буде укладати наш державний герб для ужитку

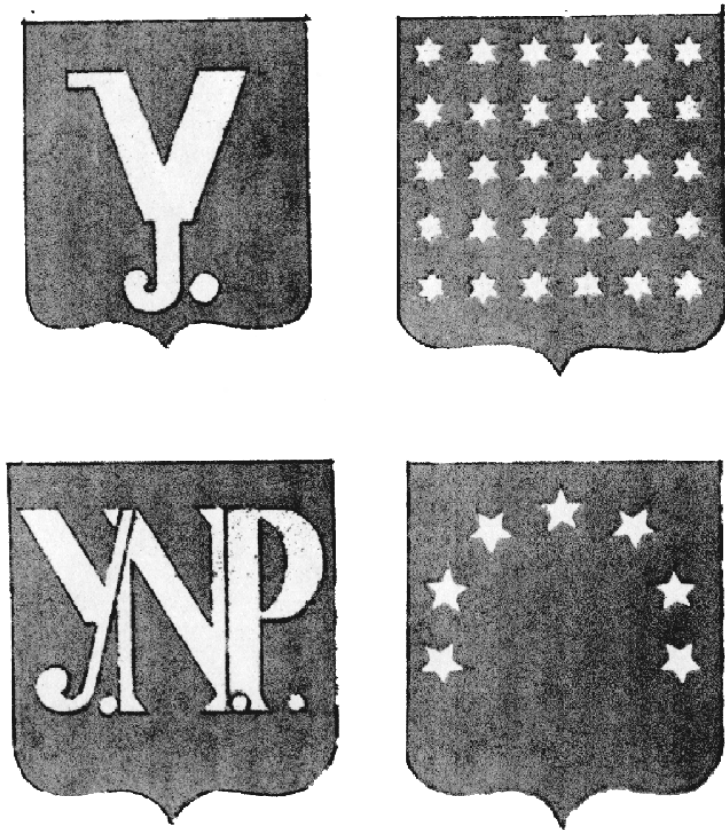

Рис. 1. Проекти гербів УНР.

органів нашої республіки”²⁴. Варто відзначити, що до остаточного висновку комісія не прийшла.

У січні 1918 р. на сторінках львівського часопису “Українське слово” Л.Цегельський писав: “Коли перейти до питань про те, яким повинен бути герб української держави, – то я схилився би до думки, що повинен стати ним один із двох безсумнівних історичних державних гербів українського народу: лев Юрія I або гетьманський козак з мушкетом. Герб – се часть традиції, а традиція, особливо ж державна, – се немаловажна справа”. У зв’язку цим автор наголошував, що герб України має бути історичним, можливо “найстаршим”, символізуючи саме державність. На думку Л.Цегельського, цю роль могли зіграти золотий галицький лев чи козак-запорожець. Якби постало питання про створення нового герба, то Цегельський

Рис. 2. Проект державного герба УНР (за проектом М.Грушевського).

готовий був висунути власну пропозицію: “Злучити нове з давнім, а рівчасно символізувати природні і модерні змагання України – золоте променисте сонце на блакитному полі. Був би се герб Дажбогової землі, сонячної та блакитнонебової, змагаючої до світла, волі, добра, краси в їх наймогутнішій формі [...]. Як уже конче творити новий герб, то простий, сильний і багатий в могутчій асоціації. А ним є Дажбог – сонце на українським небозводі”.

У розвиток цієї дискусії в другому номері київського часопису “Шлях” за 1918 р. з’явилася стаття Леоніда К. “В справі герба України”. Гербом України, на його думку, слід визнати такий, який був поширений на території всієї України, який визнавався всіма народами. А таких вимог, як він вважав, не задовольняє проект жодного герба. Ось чому, на думку автора, новий герб необхідно ще утворити. Герб мусить мати загальний вигляд: або історично вірний, або перероблений, задовольняючи всі вимоги розвитку естетики й відбиваючи в собі характерні риси сучасного моменту. Що стосувалося вже відомих символів історичних гербів – архистратига Михаїла, золотого лева і козака з мушкетом, то за жодним із них Леонід К. не залишав права бути державною відзнакою України.

Після IV Універсалу (січень 1918 р.) М.С.Грушевський виступив з пропозицією взяти за герб УНР знак князівської влади з часів Київської Русі – триzub. Мотивації голови ЦР були такі: “Українська Народна Республіка, ставши наново державою самостійною, незалежною, мусила вибирати собі й державний герб [...]. Найбільш натуральна річ для неї – звернутися до тих старих державних знаків чи гербів, які вживалися нею за старих часів”. На думку М.Грушевського, найбільше для цього підходив триzub, що вживався за Володимира Святославича та його нащадків²⁶.

В складних воєнно-політичних умовах, пов’язаних з агресією більшовицьких військ та вимушеним переїздом із столиці УНР м.Києва, після тривалої дискусії 12 лютого 1918 р., на засіданні Малої Ради в м.Коростені під головуванням М.Грушевського, за участю В.О.Голубовича, О.Т.Жуковського, М.В.Порша, Є.О.Соковича, М.С.Ткаченка, П.О.Христюка було ухвалено історичну постанову про прийняття державного герба УНР у вигляді золотого триzubця (знака Київської держави часів князя Володимира) на синьому тлі²⁷. 22 березня 1918 р. ЦР затвердила дане рішення у формі великого і малого гербів з відповідним орнаментальним облямуванням. Тоді ж було схвалено й зображення великої та малої печаток УНР²⁸. (Див. рис. 3 та 4). Автором проєктів виступив відомий український графік, живописець, архітектор В.Г.Кричевський²⁹.

29 квітня 1918 р. відбулося останнє засідання Малої Ради, на якому було ухвалено проєкт Конституції або “Статут про державний устрій, права і вільності УНР”. Часу на промульгацію і оголошення Основного закону, в зв’язку зі зміною влади, не вистачило³⁰. Аналіз даного історико-правового документа свідчить про те, що, на жаль, у ньому нічого не говорилося про державну символіку України. (Можливо на це, певною мірою, справили вплив критичні зауваження В.Модзалевського і Г.Нарбути, висловлені на сторінках “Нашого минулого”. – Авт.).

Правові основи діяльності чергової форми української державності, гетьманату П.Скоропадського, відображені в “Грамоті до всього Українського Народу” та “Законі про тимчасовий державний устрій України”. Проте й ці документи положення про державний герб обходили мовчанкою. Гетьманський уряд прагнув продемонструвати відродження давніх козацьких традицій. З огляду на це роль символу гетьманської влади якнайкраще мав виконати козак з мушкетом. Проте нова адміністрація не відмовилася й від герба УНР. Тому на виконаній Г.І.Нарбутом державній печатці бачимо поєднання обох символів (див. рис. 4). В описах грошових знаків, що їх друкував “Державний вісник”, триzub спочатку продовжували називати “гербом У.Н.Р.”, а згодом – “гербом України” чи “Українським гербом”³².

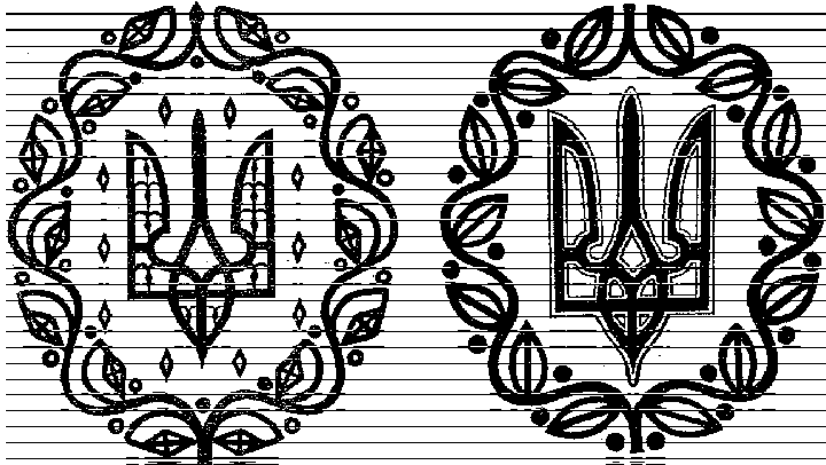

Рис. 3. Державні герби УНР (великий і малий). Автор – В.Кричевський.

Питання вдосконалення, створення нового варіанту державного герба України набуло особливої актуальності в часи Директорії УНР.

22 січня 1919 р. в м.Києві відбулося урочисте проголошення акту возз'єднання УНР і ЗУНР в соборну Україну³³. Напередодні цієї важливої для українського народу події, 21 січня, пройшло засідання комісії в справі вироблення проекту герба Української Народної Республіки під головуванням головноуправляючого справами мистецтва та національної культури МНО П.Я.Дорошенка, членів комісії: представника Української академії наук, акад. О.І.Левицького, ректора Української академії мистецтв, проф. Г.І.Нарбута, проф. Г.Г.Павлуцького, П.І.Зайцева, М.Ф.Біляшівського, В.Л.Модзалевського (секретар комісії). Були запрошені також представники від Українського наукового товариства, але в силу не з'ясованих обставин вони не з'явилися.

П.Я.Дорошенко повідомив присутніх, що, за пропозицією Міністерства народної освіти, комісії доручено розглянути проект герба УНР. Він довів до відома інформацію про те, що за часів гетьманату П.Скоропадського, за дорученням державного секретаря, дане питання теж обговорювалося на засіданнях окремої комісії 29 листопада 1918 р., оголосив журнал засідань комісії й продемонстрував проект герба й печатки, виконані проф. Г.І.Нарбутом (козак з рушницею в щиті й знак князя Володимира – тризуб – у нашоломнику). Даний варіант державного герба Української держави затвердженим не був і тому вживався герб, прийнятий за ЦР.

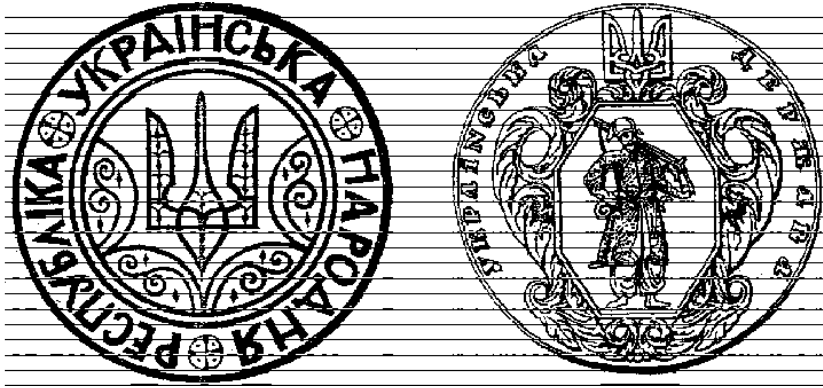

Рис. 4. Державні печатки: УНР 1918 року (автор – В.Кричевський) та Української держави (автор – Г.Нарбут).

Після всебічного обговорення питання, в якому брали активну участь усі члени комісії, були прийняті наступні постанови:

“а) Визнати, що в даний час, коли відбувається злучення ЗУНР з Республікою Східною, необхідно зафіксувати цей момент у відповідному злученні в гербі Соборної України гербових емблем обох республік (На підставі Конституції ЗУНР від 13 листопада 1918 р. державним гербом ЗУНР був золотий лев на синьому полі, повернений у праву сторону. – Авт.). Такий герб буде ясним і зрозумілим для широких верств українського народу й, крім того, його буде зручно скомпонувати, бо емблеми, яких треба використовувати для цього, не викликають ніякого сумніву. Це: козак з рушницею для Східної України й лев – для України Західної.

б) Вважаючи на те, що обидві частини Соборної України постали з одного джерела – Київської Русі, – визнати потрібним вмістити в гербі знак князя Володимира (тризуб – Авт.).

в) Приймаючи на увагу, що є бажаним підкреслити в гербі ідею української самостійності, яка з давніх часів мала численних прихильників серед найкращих і видатніших українських діячів, визнати доцільним вмістити в гербі Соборної України емблему, яку було вжито в гербі “Великого Князівства Руського”, яка мала бути утворена на підставі Гадяцької унії [...]. Ця емблема – летючий голуб з оливною галузкою – символ замирення, – крім того, відповідає традиційним і сучасним устремлінням українського народу до замирення й зменшує мілітаристичний, на погляд декотрих, характер головних емблемів гербу, себто козака з рушницею та лева.

г) Заполучаючи зазначені в попередніх точках емблеми, які треба покласти в основу малого державного герба та печатки Соборної України, Комісія, стоячи на ґрунті геральдичному та історичному, прийшла одночасно до висновку, що ці елементи треба розмістити так:

Щит двочастний, розсічений строч (вертикально); в першому золотому (жовтому) полі, – блакитний козак з рушницею, згідно виображенню на печатках Війська Запорозького з кінця VI в. аж до 1765 р. (герб Лівобережжя та, частково, й Правобережжя, а також Запорозжя); у другому, блакитному полі – золотий (жовтий) лев (герб Галичини з давніх часів); по вертикальній лінії – щиток, в якому блакитне поле, а на нім – золотий (жовтий) знак князя Володимира; нашеломник – летючий голуб з оливною галузкою (герб “Великого Князівства Руського” р.1659); замість нам’юта – картуш в стилі українського бароко.

д) Пропозиції – внести до малого гербу – герб Буковини, а також інших частин України (Слобожанщини, Угорської Руси й т. і.), а також долучити до гербу щитодержців (селянку та робітника) і розмістити інакше зазначені в точках “А, Б і В” емблеми, Комісія, після всестороннього їх обговорення, на підставі різних міркувань історичного, художнього, геральдичного, символічного і технічного характеру, постановила одхилити, визнаючи, що герби цих окремих “земель” соборної України мусять найти собі місце на великій державній печатці й гербі Соборної України, в зв’язку з чим доручила проф. Г.І.Нарбуту подати свої міркування щодо гербів цих земель та їх розміщення”³⁴.

На основі рішення комісії проф. В.Л.Модзалевський 23 січня 1919 р. підготував на ім’я міністра освіти УНР, І.І.Огієнка, доповідну записку в справі вироблення проекта герба УНР, яку підписав головноуповноважений справами мистецтва та національної культури П.Я.Дорошенко. Текст закінчувався твердженням про те, що “[...] Запроектований малий державний герб УНР, якого треба вмішувати на печатках, на думку Комісії, відповідає всім вимогам [...]. Що ж торкається великого гербу та великої печатки, то для них треба буде використати герби окремих земель України, але це питання буде обговорюватися в комісії далі”³⁵.

З метою популяризації традицій національної геральдики Г.І.Нарбут і В.Л.Модзалевський 1918 р. в м.Києві видали брошуру “До питання про державний герб України”, адресовану широким колам українського громадянства. Геральдисти продовжували розробляти ескізи державних гербів (див. рис. 5).

Погіршення воєнно-політичної ситуації ускладнило дальшу роботу комісії в справі вироблення проекта герба УНР. Конституція УНР так і не була прийнята. Поразка вітчизняного державотворення в листопаді 1920 р.

*Рис. 5. Проект великого державного гербу України
(за М.Битинським, 1920 р.).*

перешкодила наступній реалізації позитивних досягнень та зрушень у різноманітних галузях культурного життя, в т. ч. й геральдиці. Радянська Україна не бажала користуватися “націоналістичним” гербом УНР. Довгі десятиліття інформація, що пов’язувалася з геральдикой УНР, перебувала під забороною. Незважаючи на це, можна констатувати, що в результаті копіткої, напруженої праці з боку істориків, художників, геральдистів уроки Української революції вдалося досягти вагомих результатів у плані створення державного герба – одного з основних атрибутів суверенної держави.

Відновлення державного суверенітету і незалежності України (1991 р.) сприяло відродженню традицій національної геральдики, що, безумовно,

враховано в затвердженому й запровадженому до використання малому державному гербі України. Майбутній великий державний герб має базуватися на кращих досягненнях вітчизняної геральдики, поєднувати історичні закономірності, відповідати реаліям сучасності та перспективам цивілізованого майбутнього України. Разом з іншими вимогами, великий державний герб України повинен враховувати наукове обґрунтування істориків, культурологів, що відкриває перспективи подальших наукових розвідок, присвячених державному гербу України.

Вищезазначене стверджується думкою відомих сучасних геральдистів М.Дмитрієнко та Ю.Савчука, які вважають, що створення великого державного герба України “не повинно бути предметом ані політичних і ідеологічних суперечок, ані довільного мистецького фантазування, пошуками навмання. Ми переконані, що герб держави мусить бути втіленням її національної ідеї, фокусувати в собі головні етапи її становлення і багатівікового розвитку. І, водночас, все це має вміщуватися у канони геральдики”³⁶.

Примітки

1. *Римаренко Ю.* Імідж державний (держави) // Українське державотворення: Невитребуваний потенціал: словник-довідник / За ред. О.М. Мироненка, – К., 1997. – С.222.

2. Герб – символічне зображення, укладене на підставі точних законів і затверджене верховною владою (*Винклер П.П.* Гербы городов, губерний, областей и посадов Российской империи, внесенные в Полное Собрание Законов с 1649–1900 год. – СПб., 1900. – С.2).

Герб – відмітний символічний знак держави, міста, дворянського роду або окремої особи тощо, зображений на прапорі, монетах, печатках, документах та ін. Державний герб – офіційна емблема держави (*Новий словник української мови: в 4-х т. / Укладачі В.Яременко, О.Сліпушко. – К., 2000. – Т.1(А-Є). – С.587*).

Герб – спадковий, символічний, розпізнавально-правовий знак, створений за певними правилами, який слугує постійною відзнакою особи, роду, товариства, громади, міста, території, держави (Геральдика. Зведений бібліографічний довідник-покажчик / За ред. М.Ф. Дмитрієнко. – К., 1998. – Ч.3. – С.4).

3. Конституція України. Прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996. – С.8.

4. Видагні діячі України минулих століть. Меморіальний альманах (серія “Золоті імена України”). – К., 2001. – С.284.

5. *Гломозда К.Ю., Яневський Д.Є.* Історичні гербові відзнаки та прапоріві барви України (Українська національна символіка: походження, традиції, доля) // *Минуле України: відновлені сторінки.* – К., 1991. – С.26-60.

6. *Грушевський М.* Про гербові знаки України // *Народна воля.* – 1917. – 3 вересня.

7. Його ж. Державний герб України // Там же. – 1917. – 25 листопада.
8. Його ж. Український державний герб // Там же. – 1918. – 15 лютого.
9. Його ж. Український герб // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1997. – С.210-213.
10. Дмитрієнко М., Савчук Ю. Великий державний герб – символ Соборності України // Красзнавство. Географія. Туризм. – 2000. – №39. – С.1.
11. Довідник з історії України. (А-Я) / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – 2-е вид., доопр.і доповн. – К., 2002. – С.157-158.
12. Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – К., 1993. – Т.1. – С.373-374.
13. Іваненко Г. Український портрет та герб у проектах гральних карт Георгія Нарбута (1917–1918 рр.) // П'ята наукова геральдична конференція. – Львів, 1995. – С.31-34.
14. Клейноди України (з історії державної і національної символіки). – Комплект з 33-х кольор. листівок / Відп.редактор Ю.Д.Прилюк. – К., 1991. – Листівки 21-30.
15. Леонід К. В справі герба України // Шлях. – 1918. – Ч.2. – лютий. – С.33-40.
16. Лихогляд М.Ф., Перкун В.П. Формування національної державної символіки в 1917–1920 рр. // Матеріали звітної наукової конференції викладачів та студентів іст. ф-ту Вінницького держ. пед. ін-ту за 1995 р. – Вінниця, 1996. – С.50-52.
17. Модзалевський В., Нарбут Г. До питання про державний герб України // Наше минуле. – 1918. – №1. – С.119-121.
18. Оглоблин О. Праці Юрія Нарбута над утворенням українського державного герба і державної печаті (з архіву Н.Нарбута) // Державна думка (Філадельфія). – 1951. – Ч. 3. – С.47-50.
19. Різниченко В. Герб України // Шлях. – 1918. – Ч.3. – С.53-59.
20. Сергійчук В.І. Національна символіка України. – К., 1992. – С.21-29.
21. Толочко П.П. Від Русі до України: Вибрані науково-популярні, критичні та публіцистичні праці. – К., 1997. – С.301-303.
22. Грушевський М.С. Український герб. – С.210.
23. Клейноди України. – Листівка 22.
24. Грушевський М.С. Український герб. – С.210-211.
25. Сергійчук В.І. Назв. праця. – С.22-26.
26. Там же. – С.28.
27. Протокол засідання Малої Ради №85 (12 лютого 1918 р.) // Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2-х т. – К., 1997. – Т.2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – С.166.
28. Довідник з історії України. – С.158.
29. Видатні діячі України минулих століть. – С.284.

30. *Слюсаренко А.Г., Томенко М.В.* Історія Української конституції. – К., 1993. – С.70.
31. Там же. – С.86-90.
32. Клейноди України. – Листівка 25.
33. *Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф.* Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. – К., 1995. – С.292.
34. Центральний державний архів вищих органів влади і державного управління України. – Ф.252. – Оп.3. – Спр.9. – Арк.4-4зв.
35. Там же. – Арк.5-6.
36. *Дмитрієнко М.Ф., Савчук Ю.К.* Назв. праця. – С.1.

Резюме

В статье раскрываются малоизвестные события, которые сопровождали процесс создания государственного герба УНР в период украинской национально-демократической революции (1917–1920 гг.).

УДК 94(477)“19”

Р.Ю.Подкур

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧК–ГПУ У ЛІКВІДАЦІЇ СІОНІСТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СЕРЕДИНІ 20-х рр. ХХ ст.

У статті, на основі архівних матеріалів та опублікованих історичних джерел, досліджується співробітництво органів державної безпеки з партійно-державними установами по ліквідації сіоністських організацій.

Саботування та неприйняття радянської влади більшістю російської інтелігенції під час революційних подій першої чверті ХХ ст. змусило більшовиків обіпертися на національні кадри, зокрема євреїв. З цього приводу В.Ленін¹ відзначав: “Велике значення для революції мала та обставина, що в російських містах було багато єврейських інтелігентів. Вони ліквідували той загальний саботаж, на який ми наштовхнулися після Жовтневої революції... Єврейські елементи були мобілізовані ... і тим самим врятували революцію у важку хвилину. Нам вдалося оволодіти державним апаратом виключно завдяки цьому запасу розумної і грамотної робочої сили”¹. Згодом ріст національної самосвідомості, націонал-кому-